

Posudek oponenta bakalářské práce

Michael ŠILHAVÝ. *Porovnání úmrtnosti ve dvou českých farnostech v druhé polovině 19. století v souvislosti s jejich hospodářským charakterem.* FHS UK 2019. 51 s.

Michael Šilhavý se v předložené bakalářské práci „*zabývá úmrtnostními poměry ve dvou vybraných českých farnostech v 2. polovině 19. století, tedy v období silně zasaženém industrializací.*“ (s. 7) Autor již v úvodu jasně upozorňuje na komplex proměn, kterými (nejen) česká společnost v 19. století prochází a které využívá i pro bližší vymezení vlastního badatelského pole a jednotlivých hypotéz (komparace úmrtnosti v industrializované a agrární lokalitě). Pro potřeby výzkumu si vybral farnost Karlín a Vlněves a časově ho omezil na desetiletý interval 1876 – 1885, přičemž pro zpřesnění/kontrolu analýzy úmrtnosti v daných lokalitách zahrnul i údaje ze sčítání lidu z let 1869 a 1890. Pramennou základnu výzkumu představují matriční knihy (knihy zemřelých) římskokatolické církve.

Hlavní otázka/hypotéza práce předpokládá, „*že existují zřetelné rozdíly mezi oblastmi zemědělskými a průmyslovými. Odborná literatura nás informuje například o tom, že úmrtnostní poměry ve městech byly zpravidla horší než na venkově, že mnoho kategorií obyvatelstva zaplatilo za industrializaci a urbanizaci svým životem, v důsledku zhoršených podmínek životních i zdravotních*“ ... (s. 7-8). Teze pro ověření/hypotézy („*a) městské a tovární prostředí bude vykazovat vyšší míru úmrtnosti, b) míra úmrtnosti bude v obou farnostech postupem času díky zlepšujícím se podmínkám klesat, c) v průmyslové oblasti bude větší míra úmrtí v produktivním věku v důsledku špatných pracovních podmínek, d) dětská a kojenecká úmrtnost bude vyšší v průmyslové oblasti v důsledku nevyhovujících městských podmínek, e) větší úmrtnost žen pracujících v průmyslových továrnách*“ /s. 11/). Hypotézy si autor stanovil s pomocí odborné literatury.

Michael Šilhavý se v úvodu, opět s pomocí odborné literatury, pokusil vymezit i některé vzájemně provázané základní jevy/pojmy (starý demografický režim, agrární revoluce, protoindustrializace, industrializace, urbanizace). Výsledek je však příliš obecný a zkratkovitý (opomenut zůstal např. nástup druhé fáze průmyslové revoluce a nových energetických zdrojů s řadou podstatných důsledků).

Ve druhé kapitole s názvem *Dobový kontext v českých zemích* autor na základě poměrně omezeného okruhu literatury (hlavními zdroji jsou práce BĚLINA, P., BOROVIČKA, M., KAŠE, J., KUČERA, J. P. *Velké dějiny zemí Koruny české, svazek XIIa.* Litomyšl: Paseka 2012 a JINDRA, Z. a kol. *Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie.* Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum 2015) čtenáři předložil sice stručné, nicméně věcně správné shrnutí hlavních trendů v hospodářském, sociálním a demografickém vývoji v 19. století. Pro oblast hospodářského vývoje však zůstaly zcela opomenuty důležité proměny v normativní (živnostenské a obchodní právo) a institucionální rovině (např. činnost obchodních a živnostenských komor). V kapitole narazíme opět i na několik výkladových „zkratek“ vedoucích ke zjednodušeným interpretacím či téměř k desinterpretacím. Jedná se např. o výklad ke zrušení poddanství („*Ke zrušení poddanství došlo později zákonem ze dne 7. září 1848, kdy pod tlakem revolučních událostí v habsburské*

monarchii byly odstraněny zbytky feudálních pout, včetně vrchnostenských práv a privilegií, kterými byli poddaní zatíženi.“ /s. 13-14/) či tvrzení o výhodách živočišné výroby („*Na rozdíl od rostlinné výroby má výhodu v tom, že není závislá na klimatických podmínkách, proto se může vyvarovat výkyvů.*“ /s. 15/). V rámci výkladu k demografickému a sociálnímu kontextu se autor zcela relevantně dotknul i tématu normativních podmínek (obecně sociálního zákonodárství) ovlivňujících život převážně městských dělníků, bohužel se nepokusil porovnat tyto podmínky mezi městským a venkovským prostředím, resp. mezi dělníky v továrních provozech a zemědělskými dělníky, resp. osobami ve služebním poměru dle ABGB a osob v pracovním poměru dle čeledních řádů.

Třetí kapitola „*Zdravotní stav a úmrtnost*“ představuje poměrně zdařilou kompilaci/základní přehled k danému tématu.

Čtvrtou kapitolu *Charakteristika farností, matrik a výzkumu* hodnotím především s ohledem na charakteristiku farností jako povrchně zpracovanou. V případě farnosti Vliněves, kterou autor definuje jako agrární, sice Michael Šilhavý v alespoň základních rysech charakterizuje profil velkostatku Dolní Beřkovice, nicméně vedle jmenované existence jednoho z největších cukrovarů v Čechách, opomenul existenci pily, dvou cihelen a především Továrny na stroje a slévárny železa i kovů (Ing. A. Císař), která v Dolních Beřkovicích produkovala zařízení kováren, zámečnických a strojnických dílen či stříkaček na pole a zahrady atd. od roku 1864. Nejasná je formulace na s. 29: „*Jak již víme, předpokladem prosperity a rozvoje průmyslu i obchodu byla v té době zejména železniční trať pro parostrojní lokomotivy, které se Dolní Beřkovice dočkaly po rozhodnutí nejvyšších říšských úřadů o podobě dráhy z Prahy do Drážďan v roce 1842.*“ V roce 1842 rozhodnutí padlo, na indikačních skicách je k roku 1848 železnice vyznačena a roku 1850 i zprovozněna. Formulace Michaela Šilhavé však dovoluje i výklad o zprovoznění již k roku 1842. V případě farnosti Karlín nejsou nijak zohledněny alespoň hlavní vývojové trendy: struktura průmyslových podniků, vývoj počtů jejich zaměstnanců a obyvatel¹ v prostoru farnosti atd.

V páté kapitole *Struktura a porovnání úmrtnosti ve farnostech Karlín a Vliněves* se již autor pouští do vlastních analýz pramenného materiálu, pokouší se i o interpretace získaných dat a verifikace či vyvrácení stanovených hypotéz. Analýzy jsou provedeny pečlivě, musím ocenit, že Michael Šilhavý s ohledem na zvolenou (agregativní) metodu pracuje velmi kriticky a uznává i to, že vzorek z farnosti Vliněves je bohužel příliš malý. Slabší jsou však vlastní interpretace, autor se při jejich konstrukci dle mého názoru až příliš opírá o poznatky ze sekundární literatury, což plyne zřejmě i z toho, že se Michael Šilhavý nepokusil své analýzy rozšířit např. o socioprofesionální třídění zemřelých (zejména pro farnost Vliněves by mu umožnilo podstatně přesnější a hlubší interpretace). V případě vyhodnocení dat o přírůstku obyvatelstva ve farnosti Vliněves autor uvádí, že mezi lety 1890 a 1900 dochází k velkému snížení přírůstku na pouhých 2% oproti původním 9% (s. 31), data konstatuje, nepokouší se je však interpretovat v širším kontextu - otázkou může být např. vliv povodní v září 1890 (po povodni 1845 druhá největší v 19. století) a dubnu 1900.

¹ Počty obyvatel se pro obě farnosti objevují až v následující kapitole.

Závěr obsahuje základní shrnutí výsledků z minulé kapitoly, které autor sice dále neprohloubil, dostatečně je však využil k potvrzení/vyvrácení stanovených hypotéz.

Výhrady musím směřovat i k formální stránce práce - citace v odkazech a v seznamu použité literatury neodpovídají citační normě.

Stanovené cíle se autorovi i přes výše zmíněné výtky podařilo splnit a Michael Šilhavý prokázal schopnost samostatné badatelské práce. Práci doporučuji k obhajobě a navrhuji hodnocení známkou velmi dobře.

Kounice, 13. 8. 2019

Mgr. Jan Tuček